

Ukraine, for the ill-treatment of children with the registration in the bodies of internal affairs is more than 80 thousand families. In 2018, more than 8,000 parents were brought to court for failure to fulfill parental responsibilities. However, the increase in the number of people placed on preventive accounts indicates an increase in the awareness of the population about the possibilities of solving the problem, as well as increased attention to this phenomenon by law enforcement agencies. Consequently, the problem of violence against children is taken from the category of a private family problem at the state level.

Key words: violence, family relationships, psychological violence, physical violence, sexual violence, economic violence. ill-treatment, preventive maintenance, social and preventive work.

Отримано 11.03.2019

УДК 323:364(477)''18/19''

Ю. В. Сербалюк
serbaliuk@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-8914-226

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ З БОКУ ВЛАДНИХ СТРУКТУР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. В УКРАЇНІ

Сербалюк Ю. В. Соціальний захист з боку владних структур у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. в Україні. Розглянуто об'єктивні причини загострення соціальних проблем у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Визначенні нові соціальні ризики в умовах ринкових відносин. Охарактеризована діяльність приказів громадської опіки на прикладі губерній Правобережної України стосовно соціального захисту населення. Вказано на обмежений характер їх допомоги, переважання закладів соціальної підтримки закритого типу, малодоступність для населення. Звернуто увагу на рівень соціального захисту і соціальної підтримки дітей-сиріт. Охарактеризована діяльність наступників приказів громадської опіки – земських установ щодо вирішення соціальних питань регіону. Виявлені форми соціального захисту населення з боку земств. Відзначені зміни у фінансуванні утримання у прийомних сім'ях дітей-сиріт щодо збільшення

адресності таких виплат. Зазначена роль земств у підтримці благодійних організацій губерній, закладів професійної освіти, де навчались діти-сироти та діти з незаможних сімей. Відзначені проблеми, яку ускладнювали здійснення функцій соціального захисту з боку земств.

Ключові слова: соціальна допомога, приказ громадської опіки, земство, медична допомога, діти-сироти, Правобережна Україна

Сербалюк Ю. В. Социальная защита со стороны властных структур во второй половине XIX - начале XX века. в Украине. Рассмотрены объективные причины обострения социальных проблем во второй половине XIX - начале XX в. Определены новые социальные риски в условиях рыночных отношений. Охарактеризована деятельность приказов общественного призрения на примере губерний Правобережной Украины относительно социальной защиты населения. Указано на ограниченный характер их помощи, преобладание учреждений социальной поддержки закрытого типа, малодоступность для населения. Обращено внимание на уровень социальной защиты и социальной поддержки детей-сирот. Охарактеризована деятельность приемников приказов общественного призрения - земских учреждений по решению социальных вопросов региона. Обнаружены формы социальной защиты населения со стороны земств. Отмечены изменения в финансировании содержания в приемных семьях детей-сирот по увеличению адресности таких выплат. Указанная роль земств в поддержке благотворительных организаций губерний, учреждений профессионального образования, где учились дети-сироты и дети из малоимущих семей. Отмечены проблемы, которую осложняли осуществление функций социальной защиты со стороны земств.

Ключевые слова: социальная помощь, приказ общественного призрения, земство, медицинская помощь, дети-сироты, Правобережная Украина

Друга половина XIX – початок XX ст. стали періодом, коли у вітчизняній соціальній історії спостерігалась трансформація форм соціального захисту та бурхливий розвиток благодійництва з боку громадських та релігійних організацій. Це пов'язано з бурхливим розвитком капіталізму та появою нових соціальних ризиків, з якими

влада не спроможна була впоратись самотійно. На зміну приказній системі, на яку покладались завдання державної соціальної опіки нужденними, приходять нові владні суб'єкти соціальної допомоги – земства. Актуальність дослідження зумовлена схожими соціально-економічними процесами, які переживає сучасна Україна за роки незалежності.

Проблему соціального захисту населення на українських землях другої половини ХІХ – початку ХХ ст. досліджували О. Донік, Ф. Ступак. Регіональний аспект зазначеної проблеми досліджували Ю. Гузенко (Південь України), Т. Курінна (Середнє Подніпров'я), Г. Махорін (Волинь), О. Хаустова (Слобожанщина). **Метою нашого дослідження** є узагальнення вітчизняного досвіду організації соціальної допомоги в епоху соціально-економічних трансформацій (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) з боку владних структур на прикладі губерній Правобережної України.

Значна частина українських земель, у тому числі і Правобережна Україна, у досліджуваний період входили до складу Російської імперії. Відміна кріпосного права, розвиток ринкових відносин значно сприяли бурхливому розвитку капіталізму, посиленню міграційних процесів, зростанню населення міст. Поміщики, втративши права на своїх селян, звільнялись від обов'язку опікуватись ними. Сільська громада, на підтримку якої могли розраховувати у складних життєвих обставинах селяни, в Україні переживала важкі пореформені часи. Малоземелля, нужда стали однією з причин, що змушували селянство йти у пошуках кращої долі у міста. Це породжувало нові соціальні ризики у містах, де зосереджувалось політичне, економічне і культурне життя – бездомність, бездоглядність, безробіття, бідність. Зростання соціальної напруги в країні не могло не вплинути на існуючу систему соціального захисту. Стара державно-приказна форма суспільної опіки виявилась неефективною в умовах бурхливого капіталістичного розвитку і формування нового типу суспільних відносин.

Прикази громадської опіки, засновані ще Катериною ІІ у 1775 р., виявились не готовими до вирішення нових проблем соціального характеру. Їх функціями були опіка і нагляд за народними школами, сирітськими будинками, лікарнями, богадільнями, закладами для невиліковно хворих та для божевільних, над робітними та гамівними будинками. Таким чином, прикази громадської опіки покликані були надавати соціальну допомогу населенню, організовувати надання медичної допомоги, початкову

освіту, а також виконувати деякі пенітенціарні функції. Однак сам механізм соціальної опіки з боку приказів був неповороткий, бюрократизований, відчувалась постійна нестача коштів і зрештою виявився неефективним в нових історичних реаліях [15].

Прикази громадської опіки були, у першу чергу, установами, які об'єднували заклади соціальної підтримки закритого типу (лікарні, богадільні, сиротинці тощо). В їх функціонуванні була відображена ідея соціальної опіки як галузі державного управління. Незначною мірою приказами практикувались форми відкритої допомоги через роздачу коштів [1].

Одним із головних обов'язків приказів громадської опіки була організація медичної допомоги у губерніях. Хоча у перші роки своєї діяльності вони займались головним чином соціальною опікою, а лікування було справою другорядною. Спочатку лікарні, що були у підпорядкуванні приказів, приймали в основному хворих солдатів-інвалідів, в'язнів за кошти казни. Вони були мало схожі на ті заклади, якими вони стали через певний час [15]. На кінець ХІХ ст. у лікарні приказів приймали вже хворих всіх станів. У кожній губернії Правобережної України було кілька таких лікарень – по одній у губернських містах та у повітових центрах.

У лікарні приказів, як зазначалось у ст. 584 Статуту про громадську опіку, приймались, у першу чергу, бідні та незаможні. Цей документ регламентував коло осіб, які могли безкоштовно користуватись послугами лікарень приказів громадської опіки. На правах незаможних безплатно у лікарнях приказів громадської опіки лікувались канцелярські та нижчі службовці; дружини та діти солдат, матросів а також нижніх чинів інших команд, які не мали особливих госпіталів та лікарень; селяни казенного відомства та відпущені на волю (до 1861 р.); міщани, які не мали нерухомої власності у тому місці, де існувала лікарня, а також іногородні міщани, які подали у приказ громадської опіки відомості про свій матеріальний стан, що давало їм підстави для безплатного лікування; місцеві купці та міщани, які мали нерухомість у власності і у місцеві прикази надходили від них на користь лікарень грошові відрахування; особи, які отримували незначні доходи від служби або промислів та мали великі сім'ї на утриманні, при поданні відповідних документів, що засвідчували їх бідний стан. Заможні хворі могли прийматись за плату, але за наявності вільних місць. Прикази громадської опіки забезпечували також амбулаторне лікування жителів губерній у міських та сільських лікарнях, які їм підпорядковувались. Ліки у такому випадку

видавались бідному населенню, яке не могли з різних причин перебувати на стаціонарному лікуванні, безкоштовно [13].

Оцінюючи загалом організацію медичної допомоги за період існування приказної медицини, слід зазначити, що було чимало зроблено для надання медичної допомоги населенню, якої до цього фактично не було з боку держави. Не дивлячись на те, що були проблеми з матеріальною базою, обладнанням, кадрами, фінансуванням, зловживанням, що зазнавало справедливої критики з боку наступників – земських управ, приказна медицина заклала фундамент державної лікувальної справи.

Закладів соціальної опіки дітей-сиріт у системі приказів громадської опіки губерній Правобережної України було 2. Це сирітські будинки у Житомирі на 90 дітей та Києві на 60. При Київському сиротинці діяло також відділення для підкидьків на 15 дітей [2]. У Подільській губернії спеціального сирітського будинку не було. Дітей розміщали у дитячому притулку Відомства установ імператриці Марії м. Кам'янець-Подільського. Також вони проживали у лікарнях та богадільнях за кошти Подільського приказу громадської опіки. Це не вселяло оптимізму в опікунських структурах. Сироти відчували тут брак догляду, необхідного харчування, серед них була висока смертність. Перебуваючи між людьми похилого віку, немічними, не здатними до праці, такі діти, не отримуючи ніякого виховання, самі звикали до неробства і безцільного проведення часу. З часом, коли їх віддавали вже у навчання до ремісників чи у прислугу, вони тікали назад у богадільню, шукаючи дармового харчування. Тому приказам ставилось в обов'язок не залишати сиріт у богадільнях, а передавати на виховання у сім'ї за плату або безкоштовно. По досягненню 12-річного віку сиріт належало розподіляти у навчальні, ремісничі та інші заклади або залишати на подальше утримання у сім'ях [4].

У підпорядкуванні приказів громадської опіки перебували богадільні – заклади для самотніх старих, немічних, калік. Богадільні були закладами закритого типу. У них заохочувались корисні заняття, зокрема рукоділля, столярну справу. Хто був не здатний до посильної праці залучались до читання і слухання Святого письма [13].

Видача грошових допомог, як відкритої форми громадської опіки, значного поширення у приказній системі не набула. Якщо і траплялись такі випадки, то суми були незначними і не могли серйозно вплинути на матеріальне становище отримувача.

З ряду причин, у тому числі і внаслідок недостатнього фінансового забезпечення, діяльність приказів громадської опіки мала багато в чому декларативний, номінальний характер і фактично не відбилася на чисельності тих, хто потребував допомоги.

До середини ХІХ ст., поки не розпочались в державі реформи, що відкрили шлях капіталістичному розвитку, прикази громадської опіки ще якимось вирішували свої завдання. Але відповіді на нові соціальні виклики вони були не готові. Тому у 1864 р. їх ліквідовують майже у всіх губерніях. Повноваження по соціальній опіці передавались органам місцевого самоврядування – земствам та міським управам (що нагадує процеси децентралізації, що відбуваються у сучасній Україні). Але це не стосувалось губерній Правобережної України – Київської, Волинської та Подільської. Тут, враховуючи загрозу польського сепаратизму, прикази громадської опіки проіснували до 1904 р. Таким чином земська форма управління у Правобережній Україні була введена пізніше: спочатку у вигляді губернської управи у справах земського господарства (1904 р.), а повноцінно земства тут почали функціонувати з березня 1911 р. Сферою їх діяльності було завідування лікувальними і благодійними закладами, розв'язання проблеми соціальної опіки бідних, невиліковно хворих і божевільних, сиріт та калік.

Земствам Правобережжя дістався важкий спадок: майже наполовину зменшене фінансування, старі, часом непристосовані будівлі благодійних установ. Тому земствам доводилось з перших кроків організовувати запущену справу соціальної опіки [1, с. 53].

Земства мали значно гірші фінансові умови порівняно з попередниками. Різко знизилась прибуткова база. Законодавчо обмежувалися й джерела бюджету земств за збереження значної кількості життєво важливих статей витрат. Дотаційна політика держави носила випадковий, безсистемний характер. Все це зумовило недостатність, особливо на перших порах, результатів діяльності земств у сфері соціальної опіки. Та й фінансували вони цю статтю витрат за залишковим принципом.

Згідно зі статистикою, на потреби соціальної опіки земства виділяли незначні кошти і вони значно поступались витратам на медицину та освіту. Так, у 1913 р. у губерніях Правобережної України вони склали: Волинська – 1,7% всіх витрат земства, Київська – 3,36%, Подільська – 0,64% [12]. Звичайно, такий стан не міг розв'язати всіх проблем нужденних краю. Це змушувало

перевищувати кошти, передбачені кошторисом. Так, витрати на потреби соціальної опіки Подільського губернського земства у 1913 р. перевищили кошторис на 72 % [12].

Організація доступної медичної допомоги і соціального забезпечення ставали найважливішими завданнями земств Правобережної України. На перших порах у земських лікарнях медична допомога надавалась безкоштовно. Але важкий тягар фінансових витрат, недоїмки, які залишились у спадок від приказної медицини, мізерна підтримки з боку державної казни змусили частково відновити практику подобової оплати за лікування [3].

Земства зробили чимало у плані боротьби з епідеміями, поширенні гігієни та санітарії серед населення, профілактики захворювань, підтримки людей, що захворіли, їжею, доглядом, транспортом тощо [11, с. 161]. Загалом за роки земського управління у губерніях Правобережної України медична допомога населенню зросла, стала більш доступною, кваліфікованою.

Діяльність земств з суто соціальної опіки населення здійснювалась у найрізноманітніших формах: надання житла, їжі, догляд за немічними, опіка бездоглядних дітей, облаштування пунктів харчування, бюро і контор з пошуку роботи, надання одноразових допомог, підтримка благодійних організацій, виплата пенсій земським службовцям, оплата навчання дітей, сплата податків за тих, хто не міг цього зробити самостійно, створення пенсійних та емеритальних кас. Умови і розмір надання грошових виплат визначали Земські збори. Опіка старих та інвалідів у богадільнях поширення не набула і навіть дещо скоротилась [14, с. 144].

Важливою ділянкою соціальної роботи земств залишалась опіка вразливими категоріями дітей. Земства продовжували утримувати дитячі заклади, які перейшли у їх відання від приказів громадської опіки. Так, у Київській губернії земство утримувало притулок-ясла для підкидьків. Тут перебувало до сотні і більше дітей. Значно більше (до декількох тисяч) дітей перебувало на вигодовуванні у сім'ях. Наприклад, на 1 січня 1908 р. у селах губернії на вигодовуванні було таких 3 500 дітей. Більшість дітей перебували у таких сім'ях за плату. Та через неврожаї останніх років селяни почали повертати вихованців до притулку. Це спонукало Київську губернську управу у справах земського господарства наприкінці 1908 р. підвищити плату селянам-вихователям. Тепер за дітей 6-8 років платили 24 руб. на рік, 8-

10 років – 18 руб., 10-12 років – 12 руб. [8, с. 171-172]. Це дало свої результати. Станом на 1 січня 1914 р. безпосередньо у притулку перебувало 173 дитини, за його межами – 6 212 [9, с. 194].

Система оплати за виховання дітей була недосконалою. За визначеним порядком селяни мали спочатку отримати від поліції за місцем проживання довідку, що дитина, взята ними на виховання, жива і має добрий догляд. Потім ці довідки подавались до губернської управи, яка, не маючи можливості перевірити отриману інформацію, виплачувала гроші. Щоб уникнути недобросовісності у цій справі, Подільська губернська управа у справах земського господарства 17 червня 1905 р. ухвалила передати функції щодо такої оплати повітовим управам. Тепер повітові управи у справах земського господарства мали через своїх членів перевіряти стан утримання і виховання дітей на місцях [6]. Такий нагляд і контроль посилювали відповідальність прийомних батьків за виховання дітей, надали фінансуванню утримання дітей у сім'ях більш адресного характеру.

У віданні земств перебували заклади соціальної опіки німецьких – притулки та богадільні. Ці заклади, як правило, були переповнені. Так, Кам'янець-Подільська богадільня з розрахунку на 150 осіб утримувала у 1905 р. 193 особи [10, с. 111].

Земські установи фінансували сільськогосподарські та ремісничі навчальні заклади, у яких отримували освіту та набували професії діти-сироти та діти з незаможних сімей. Учням з бідних родин призначались стипендії, засновані земствами. Це була суттєва допомога, на яку могли розраховувати найбільш бідні учні навчальних закладів.

Певне місце у структурі земської соціальної опіки відводилось допомозі сім'ям військовослужбовців, постраждалим від стихійних лих, пожеж, селянам-переселенцям, утриманню закладів закритого типу для душевнохворих, неповнолітніх злочинців, наданню позики безземельним селянам для придбання землі, конторам з працевлаштування. Однак, як і в наказах громадської опіки, так і в земствах видача грошових допомог позакладами соціальної опіки поширення не набула.

Земства губерній Правобережної України надавали посильну допомогу і підтримку різним благодійним організаціям шляхом виділення коштів на утримання закладів соціального призначення, які були у їх підпорядкуванні (лікарні, притулки, богадільні), оплачували перебування у них окремим особам.

Земство само розуміло складність завдань, які йому належало розв'язувати. Ускладнювала ситуацію відсутність законодавчого врегулювання багатьох моментів здійснення соціальної опіки. Законодавство не вказувало коло осіб, які підлягали обов'язковій опіці з боку суспільства, коло суб'єктів, які мали б здійснювати цю соціальну опіку (державні органи, місцеве самоврядування, родичі чи громада), не розмежувало обов'язки земства і міського самоврядування у справі соціальної опіки, не визначено, яке місце в системі соціальної політики держави має посідати соціальна опіка. Необхідно було розв'язувати питання покращення фінансування соціального захисту, врегулювати діяльність приватної благодійності, яка не координувала свою діяльність з земськими установами, а подекуди діяла всупереч бажаному напрямку розвитку соціальної опіки у певному регіоні. Особливо гостро стояло перед земством розв'язання питання долі підкидьків. Ці та інші питання передбачалось винести на обговорення Всеросійського з'їзду земських діячів з опіки покинутих дітей [5].

Висновки. Монополізація владою системи соціального захисту робить останній малоефективним. Історичний досвід та події останніх років вітчизняної історії свідчать про неспроможність держави на патерналістських засадах подолати соціальні проблеми, які особливо загострюються у період суспільних трансформацій. Приказна система соціального захисту у Російській імперії у другій половині ХІХ ст. як і система соціального забезпечення Радянської України на зламі століть не спроможні були впоратись з новими соціальними викликами.

Земська система опіки виявилась більш гнучкою, прогресивнішою, ніж приказна. Вона збагатилась новими моделями, напрямками і формами роботи, набула адресності і більшої ефективності. Хоча різке зростання кількості тих, хто потребував соціальної підтримки, нівелювало спроби земства здолати бідність та її наслідки, однак земства мали все ж значний потенціал для організації соціальної підтримки нужденних.

У подальшому до справи соціального захисту активно починають долучатись громадські та релігійні організації. Їх роль та місце у системі підтримки вразливих категорій населення є предметом наступних досліджень.

Бібліографія

1. Благотворительность в России : в 2 т. Санкт-Петербург : Типо-лит. Н. Л. Ныркіна, [Б.г.]. Т. I : Обзор состояния

общественного призрения и благотворительности. – LXXXVIII, 79, 208, 397, 84, III-XVI, 63, 11, 22.

2. Благотворительность в России : в 2 т. Санкт-Петербург : [Б.м], [б.г]. Т. II, ч. I : Список благотворительных учреждений, 56.

3. Дело с постановлениями 5 чрезвычайного земского собрания по Гайсинскому уезду (23.04.1913 – 9.04.1913 гг.). ДАХМО. Ф. 409. Оп.1. Спр. 403. Арк. 16-19.

4. Дело Подольского Приказа общественного призрения о распределении между благотворителями подкидышей и сирот (1867 г.). ДАХМО (Державний архів Хмельницької області). Ф. 232. Оп.1. Спр. 5207. Арк. 1-15.

5. Дело с циркулярами Министерства Внутренних Дел, Министерства народного просвещения и других министерств по разным отделам (22.01.1911 – 28.12.1911 гг.). Центральный державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАК України). Ф. 442. Оп. 664. Спр. 35. Арк. 52-55.

6. Журналы заседаний управы об отпуске денег уездным управам для оплаты за воспитание сирот, подкидышей разным лицам по уездам губернии. Ведомости и списки по этим вопросам. (18.10.1904 – 03.05.1906 гг.). ДАХМО. Ф. 233. Оп. 1. Спр. 944. Арк. 17.

7. Моїсеєва, Т. М. Земська реформа та соціальна діяльність земств. Інтелекція і влада. Одеса, 2004. Вип. 3. Серія “Історія”, 36-47.

8. Обзор Киевской губернии за 1908 г. Киев: Киевская губ. тип., 1909, 187.

9. Обзор Киевской губернии за 1913 г. Киев: Киевская губ. тип., 1913, 215.

10. Обзор Подольской губернии за 1905 г. [Б.м.] : [б.и.], 1905. 164 с.

11. Памятная книжка Киевской губернии на 1914 г. Киев: Тип. губ. прав., 1914. XXI, 296, 295.

12. Россия. 1913 год. Статистико-документальный справочник / редкол. А. М. Анфимов и др. Санкт-Петербург: Блиц, 1995, 416.

13. Свод законов Российской империи в пяти книгах. Санкт-Петербург: Русское Книжное Товарищество “Деятель”, [б.г.]. Кн. 5: Уставы о обеспечении народного продовольствия, о общественном призрении и врачебный / под. ред. И. Д. Мордухай-Болтовского, 353.

14. Ступак, Ф. Я. (2009). Діяльність земств у галузі суспільної доброчинності. *Наука. Релігія. Суспільство*. Київ, 4, 143-148.

15. Ступак, Ф. Я. (2002). Прикази громадської опіки в Україні: монографія. Київ: [Б. в.].

References

1. Blagotvorytelnost v Rossy`y` : v 2 t. Sankt-Peterburg : Ty`polyt. N. L. Ny`rky`na, [B.g.]. T. I : Obzor sostoyany`ya obshhestvennogo pry`zreny`ya y` blagotvorytel`nosty`. – LXXXVIII, 79, 208, 397, 84, III-XVI, 63, 11, 22. [in Russian].
2. Blagotvorytelnost v Rossy`y` : v 2 t. Sankt-Peterburg : [B.m], [b.g.]. T. II, ch. I : Spy`sok blagotvorytel`ny`x uchrezhdeny`j, 56. [in Russian].
3. Delo s postanovleny`yamy` 5 chrezvychajnogo zemskogo sobrany`ya po Gajsy`nskomu uezdu (23.04.1913 – 9.04.1913 gg.). DAXmO. F. 409. Op.1. Spr. 403. Ark. 16-19. [in Russian].
4. Delo Podol`skogo Pry`kaza obshhestvennogo pry`zreny`ya o raspredeleny`y` mezhdru blagotvorytelej podky`dyshej y` sy`rot (1867 g.). DAXmO (Derzhavny`j arxiv Xmel`ny`cz`koyi oblasti). F. 232. Op.1. Spr. 5207. Ark. 1-15. [in Russian].
5. Delo s cy`rkulyaramy` My`ny`sterstva Vnutrenny`x Del, My`ny`sterstva narodnogo prosveshheny`ya y` drugy`x my`ny`sterstv po raznym otdelam (22.01.1911 – 28.12.1911 gg.). Central`ny`j derzhavny`j istory`chny`j arxiv Ukrayiny` u m. Ky`yevi (CzDIAK Ukrayiny`). F. 442. Op. 664. Spr. 35. Ark. 52-55. [in Russian].
6. Zhurnaly zasedany`j upravyy ob otpuske deneg uezdny`m upravam dlya oplaty za vospy`tany`e sy`rot, podky`dyshej raznym ly`czam po uezdam guberny`y`. Vedomosty` y` spy`sky` po ety`m voprosam. (18.10.1904 – 03.05.1906 gg.). DAXmO. F. 233. Op. 1. Spr. 944. Ark. 17. [in Russian].
7. Moiseyeva, T. M. Zems`ka reforma ta social`na diyal`nist` zemstv. Inteligenciya i vlada. Odesa, 2004. Vy`p. 3. Seriya “Istoriya”, 36-47. [in Ukrainian].
8. Obzor Ky`evskoj guberny`y` za 1908 g. Ky`ev: Ky`evskaya gub. ty`p., 1909, 187. [in Russian].
9. Obzor Ky`evskoj guberny`y` za 1913 g. Ky`ev: Ky`evskaya gub. ty`p., 1913, 215. [in Russian].
10. Obzor Podol`skoj guberny`y` za 1905 g. [B.m.] : [b.y`.] , 1905. 164. [in Russian].
11. Pamyatnaya kny`zhka Ky`evskoj guberny`y` na 1914 g. Ky`ev: Ty`p. gub. prav., 1914. XXI, 296, 295. [in Russian].
12. Rossy`ya. 1913 god. Staty`sty`ko-dokumental`ny`j spravochny`k / redkol. A. M. Anfy`mov y` dr. Sankt-Peterburg: Bly`cz, 1995, 416. [in

Russian].

13. Svod zakonov Rossy`jskoj y`mpery`y` v pyaty` kny`gax. Sankt-Peterburg: Russkoe Kny`zhnoe Tovary`shhestvo "Deyatel'", [b.g.]. Kn. 5: Уставы о обеспеченy`y` narodnogo prodovol'stvy`ya, o obshhestvennom pry`zreny`y` y` vrachebnyj / pod. red. Y`. D. Morduxaj-Boltovskogo, 353. [in Russian].

14. Stupak, F. Ya. (2009). Dyal`nist` zemstv u galuzi suspil`noyi dobrochy`nnosti. Nauka. Religiya. Suspil`stvo. Ky`yiv, 4, 143-148. [in Ukrainian].

15. Stupak, F. Ya. (2002). Pry`kazy` gromads`koyi opiky` v Ukrayini: monografiya. Ky`yiv: [B. v.]. [in Ukrainian].

Serbaliuk Y. V. Governmental social protection in the second half of the XIX- at the beginning of XX centuries in Ukraine. The changes in the organization of social protection of various categories of the population in the conditions of socio-economic changes of the end of the XIX - beginning of the XX century in Ukraine are analyzed. The causes of new social risks and their types are revealed. The activity of public guardianship orders is described on the example of the provinces of the Right-Bank Ukraine regarding social protection of the population. Limited nature of their assistance, the predominance of closed-type social support institutions, and it's inaccessibility for the population are indicated. The achievements of the orders of public welfare in the establishment of the medical service, the laying of the foundation of the state medical case are noted. It was found that the level of social protection and social support for orphans was low and was restricted to the maintenance of children's orphanages or their transfer to feeding family of peasants for those who are under 12 years of age. The activities of the successors of public welfare orders in the field of social protection were described – "Zemstvo" institutions, on which the decision of social issues of the region were entrusted. It was revealed that the main attention of the Zemstvo institutions was devoted to the development of medicine and education. The issues of social protection were significantly inferior to these areas by the level of financing. It is noted that the greatest successes of zemstvos was achieved in the organization of the affordable (at that time), medical care, sanitary-hygienic education among the population, prevention of diseases. It was discovered that the activities of the Zemstvos regarding purely social care of the population were carried out in a variety of forms: housing, food, care for the poor, caring for neglected children, catering facilities, job search office, granting of one-time help, support of charitable

organizations, payment of pensions by Zemsky employees, payment for children studies, payment of taxes for those who could not do it on their own, the creation of retirement and Emergency ticket office. Social support establishments of the closed development type did not get increased, but even reduced. The changes in the financing of maintenance in foster families of orphan children in order to increase the targeting of such payments were noted. The support provided by the zemstvos of philanthropic organizations of provinces, vocational education establishments, where orphans and children from poor families were studying, was shown. It was found out that the issuance of monetary benefits outside social welfare institutions did not spread.

Key words: social help, order of public care or community care orders, county council, medical aid, orphans, Right-bank Ukraine.

Отримано 12.03.2019.

УДК 378:364.4

Я. О. Співак

ORCID ID 0000-0001-8829-2236

ЗМІСТОВНІ КОМПОНЕНТИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ МОЛОДІ

Співак Я. **Змістовні компоненти соціально-правової компетентності фахівців із соціального захисту прав молоді.** У статті визначено сутність поняття «соціально-правової компетентності», виділені компоненти соціально-правової компетентності (організаційний, консультативний, корекційно-виховний, правозахисний, просвітницький), розкрито їх зміст. Визначено головні вимоги до знань законодавчих і соціальних законів, норм, положень, умінь керуватися нормативно-правовими інструментами, організаційними та соціально-економічними заходами у роботі фахівців із соціального захисту прав молоді для вирішення життєвих проблем молоді України, яка потребує соціально-правової допомоги і захисту.